

УДК 378.22:373.2.011.3-051

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-97-4-259-267>

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Т. В. Теличко

ORCID 0000-0002-6916-2273

Стаття присвячена формуванню необхідних умінь і навичок грамотного вирішення педагогічних конфліктів та загальної психолого-педагогічної компетентності педагогів-вихователів. Визначено та охарактеризовано зміст, особливості та структуру психолого-педагогічної компетентності. Доведено, що психолого-педагогічна компетентність є однією з визначальних у структурі педагогічної діяльності сучасних педагогів закладів дошкільної освіти та складовою їхньої професійної компетентності. Практика показує, що необхідно розширити психолого-педагогічну підготовку вихователів закладів дошкільної освіти. Молодий педагог повинен уміти творчо співпрацювати з дітьми, батьками і з колегами; грамотно вирішувати конфліктні ситуації. А для цього необхідно засвоїти певний рівень теоретичних знань і практичних навичок поведінки в конфліктних ситуаціях, розробити необхідні рекомендації щодо попередження та вирішення конфліктних ситуацій для формування сприятливого морально-психологічного клімату.

Психолого-педагогічна компетентність передбачає узгодженість між психологічними, педагогічними та методичними знаннями, практичними вміннями і реальною поведінкою, яку педагог демонструє в процесі педагогічної взаємодії. Встановлено, що майбутні вихователі закладів дошкільної освіти часто переживають низку труднощів, пов'язаних із застосуванням досягнень психології у професійній практичній діяльності. Зазначено, що у відборі змісту матеріалу, що викладається, необхідно враховувати його наукову і практичну зорієнтованість. Це дає студентам розуміння практичної цінності психологічних знань та можливостей їхнього використання.

Ключові слова: педагогічна діяльність, майбутні вихователі, заклади дошкільної освіти, професійна підготовка, психолого-педагогічна компетентність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. У сучасних умовах суспільство висуває високі вимоги до якості дошкільної освіти, розглядаючи його як передумову, що забезпечує успішність дитини на наступних щаблях освітньої системи. Якість дошкільної освіти, як доцільно зазначає Г. Беленька (2006), «є узагальненою мірою ефективності діяльності дошкільної організації, що виявляється в гарантуванні їй такого рівня наданих освітніх послуг, що задовольняє очікування і запити їхніх споживачів і відповідає державним нормативам» (с. 7).

Безумовно, якість освіти безпосередньо пов'язана з професійною та психолого-педагогічною компетентністю педагога, що працює у сфері дошкільної освіти (Гура, 2006, с. 145). З огляду на специфіку дошкільного віку, слід відзначити важливу роль педагога в розвитку базису особистісної культури дитини, забезпеченні її емоційного благополуччя, створенні психолого-педагогічних умов для розвитку індивідуальних схильностей і здібностей дітей. Тому дуже важливо, щоб на цьому віковому етапі з дітьми працювали професійно-компетентні педагоги, які повною мірою усвідомлюють самоцінність періоду дошкільного дитинства.

Слід зазначити, що з огляду на низку причин (оновлення нормативної бази дошкільної освіти, збільшення чисельності дітей дошкільного віку, старіння педагогічних кадрів закладів дошкільної освіти та ін.) проблеми кадрового забезпечення дошкільної освіти та професійної, психолого-педагогічної компетентності педагогів дошкільної освіти стають ще більш актуальними.

Педагогічна діяльність особлива за своєю складністю. Її ефективність залежить від рівня розвитку психолого-педагогічної компетентності, оскільки компетентний у такій сфері педагог може скористатися всім арсеналом психологічних ресурсів, необхідних у конкретній ситуації, позаяк володіє достатнім запасом психологічних знань, що дозволяють приймати компетентні рішення; може правильно організувати взаємодію з вихованцями, щоб уникнути професійних деформацій, розчарування в собі і своїй діяльності. Тобто рівень психолого-педагогічної компетентності педагога визначає рівень їхньої професійності. Психолого-педагогічна компетентність – це одна з підструктур професійних якостей особистості, без якої неможлива реалізація нових сучасних підходів в освіті. Сформованість психолого-педагогічного аспекту професійної компетентності гарантує забезпечення взаєморозуміння і співробітництва в підсистемах «вихователь – дитина», «вихователь – батьки», «батьки – дитина», «дитина – дитина» та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення проблеми. Проблема вдосконалення системи освіти шляхом підвищення рівня компетентності педагога активно обговорюється у науці. Так, Н. Босак, Ю. Головач, С. Максименко, О. Палій, В. Родіонов та ін. досліджують проблеми вивчення різноманітних аспектів формування професійної, комунікативної та психологічної компетентності. Соціальні, організаційні, психологічні, педагогічні аспекти проблеми компетентності висвітлено в наукових пошуках І. Ісаєва, Н. Кузьміної, Л. Подимової та ін. Сутність понять соціально-психологічної та комунікативної компетентності розкрито в дослідженнях таких науковців: А. Гідрон, В. Девятко, Ю. Ємельянов, А. Журавльов, Р. Максимова, Л. Петровська та ін. Особливості формування психологічної компетентності розглядаються у дослідженнях М. Аргайл, А. Брушлинського, Л. Лазаренко, М. Лук'янової, О. Полуніної, Т. Щербакової та ін. Проблеми структури і змісту психологічної та психолого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів розглядали Л. Артемова, Г. Беленька, О. Богініч, М. Машовець та ін. Слід підкреслити й появу емпіричних досліджень різноманітних аспектів формування психологічної компетентності вчителя (О. Алферов, О. Гутко, М. Корчагіна, С. Мансурова, С. Чаткіна, Т. Щербакова та ін.).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Нині найгостріше відчувається потреба в підвищенні рівня ефективності підготовки педагогічних кадрів. У сучасних програмах акцент зміщений у бік підвищення загальнопедагогічної і методичної підготовки майбутнього вихователя, формування у студентів педагогічної майстерності та педагогічної культури, необхідної в роботі за фахом. Однак психолого-педагогічним аспектам діяльності педагога, на нашу думку, приділяється недостатньо уваги. Відтак, потребують визначення і розкриття проблеми формування психолого-педагогічної компетентності сучасного вихователя, теоретичний аналіз різних аспектів зазначеної проблеми, що є об'єктивною необхідністю в удосконаленні професійної компетентності вихователя закладів дошкільної освіти (ЗДО) як суб'єкта педагогічної діяльності.

Мета статті полягає в характеристиці та розкритті суті поняття «психолого-педагогічна компетентність» майбутніх педагогів дошкільної освіти та особливостей її формування.

Вклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на очевидну значущість проблеми на сучасному етапі розвитку педагогічних досліджень немає єдиного підходу до розуміння поняття «психолого-педагогічна компетентність». Так, психологічна компетентність визначається науковцями як сума необхідних психологічних знань (О. Алферов) і психологічних навичок (І. Якиманська), міра відповідності

педагогічних та методичних знань, умінь та навичок вирішення проблем на психологічному рівні (М. Бершадський), інтегрований особистісний ресурс у формі психологічних функцій (С. Чаткіна) та ін.

Психолого-педагогічна компетентність, на думку Л. Загородньої та Л. Титаренко, є інтегральною акмеологічною характеристикою педагога, яка забезпечує конструктивне вирішення завдань професійної діяльності, спілкування і саморозвитку. Ця характеристика дає змогу вчителю доцільно використовувати особистісні ресурси, мінімізувати витрати, актуалізувати приховані можливості інших, конструювати продуктивні моделі саморозвитку (Загородня та Титаренко, 2010, с. 67). Відтак, можемо припустити, що психолого-педагогічна компетентність передбачає здібність педагога сприймати психологічну інформацію, усвідомлювати її, вибудовувати на її основі систему взаємин, приймати грамотно виважені рішення. Також ця компетентність позначає сукупність визначених якостей особистості, які зумовлюються високим рівнем її психолого-педагогічної підготовленості і забезпечують високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності.

У дослідженні Т. Поніманської (2004) зазначається, що психолого-педагогічна компетентність завжди співвідноситься з діяльністю вихователя, є частиною його психологічної культури, свідченням професіоналізму, інструментом, який забезпечує ефективність професійної діяльності (с. 210). Тобто така якість є своєрідною здатністю особистості ефективно застосовувати структуровану систему психолого-педагогічних знань для побудови та налагодження процесу особистісної, соціальної й професійної взаємодії. Психолого-педагогічну компетентність слід відрізнити від психологічної готовності і професійної майстерності, оскільки її природа складається з відповідних знань, уявлень, стереотипів.

Так, О. Гура (2006) розглядає психолого-педагогічну компетентність як складову професійної підготовки вихователя, сукупність знань, умінь і навичок з психології та педагогіки; чіткість позиції щодо її ролі в професійній діяльності вихователя; вміння використовувати психологічні знання в роботі; вміння бачити за поведінкою дитини її стан, рівень розвитку пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, рис характеру; здібність оцінювати ситуацію у взаєминах з дитиною, колективом дітей і обирати раціональний спосіб спілкування (с. 116).

Сучасний педагог ЗДО, виступаючи активним суб'єктом діяльності, в процесі професійного становлення вступає у взаємодію з декількома психологічними, соціально-психологічними та об'єктивними реальностями, де знаходять втілення і розвиток психологічні знання, професійно значущі вміння та особистісні характеристики (Лісова, 2005, с. 10). Ці взаємини

доцільно позначити як: вихователь – вихованець, вихователь – розширений суб'єкт освіти, вихователь – навчальний предмет, вихователь – образ ідеального професіонала, вихователь – образ «Я-професіонал» та ін. Успішність педагогічної діяльності загалом забезпечується ефективністю виокремлених типів взаємодії (Там само, с. 15). Неоптимальне здійснення одного з них спричинює виникнення професійних деформацій особистісного і поведінкового рівня, зниження ефективності освіти, блокування конструктивного особистісного та професійного розвитку.

Відтак, психолого-педагогічну компетентність майбутніх вихователів ЗДО змістовно доцільно представити у вигляді сукупності таких блоків:

1. «Я» в контексті професії» – майбутньому вихователю необхідно освоїти психологічну інформацію, що відображає індивідуально-психологічну своєрідність людини (Лазаренко, 2008, с. 67), і навчитися співвідносити свою індивідуальність із характерними ознаками постаті ідеального професіонала.

2. «Я – вихованець як суб'єкт виховання» – тут професійне збагачення майбутніх вихователів ЗДО відбувається на основі присвоєння соціально-психологічних знань щодо законів і закономірностей розвитку вихованців (дітей), комунікативного, інтерактивного та соціально-перцептивного рівня взаємодії в освітньому (навчальному, виховному, розвивальному) процесі і розширення індивідуального досвіду побудови конструктивної взаємодії. Найефективнішим способом формування аналізованого блоку є розширене використання соціально-психологічного тренінгу як форми організації освітньої діяльності студентів у реалізації освітньої програми в закладах педагогічної освіти.

3. «Я – навчальний предмет». На рівні такого блоку розвиток відбувається шляхом збагачення когнітивної сфери майбутніх вихователів на основі діалогу культур, способами вирішення творчих професійних завдань, спрямованих на конструювання в майбутній професійній діяльності системи презентації навчальної інформації, що фасилітують творчий потенціал дітей, концентруючи увагу на психологічних механізмах, що забезпечують самостійну творчу діяльність дітей з освоєння навчального предмета.

Таким чином, проблема розвитку професійної психолого-педагогічної компетентності майбутніх вихователів у процесі навчання в закладах педагогічної освіти на сучасному етапі є однією з найважливіших, які вимагають подальшого осмислення низки психологічних феноменів, що становлять її зміст, та емпіричного дослідження ефективності варіативних програм перебудови педагогічної освіти. Сенситивним періодом

формування базових складників професійної психолого-педагогічної компетентності є період навчання у закладах педагогічної освіти.

Отже, психолого-педагогічна компетентність дає змогу майбутнім вихователям ЗДО бути більш грамотними, вмільми в здійсненні професійної діяльності, в сфері побудови міжособистісних відносин (вміння компетентно керувати діяльністю вихованців і формувати у них навчальну мотивацію, знаходити оптимальні шляхи передачі знань, формування ціннісних, суспільно значущих особистісних установок), у здійсненні планів самовдосконалення. Для формування таких якостей майбутнім вихователям ЗДО необхідно постійно самовдосконалюватися, підвищувати рівень знань і вмінь на основі поглибленого та всебічного вивчення психолого-педагогічних дисциплін, щоб інтегрувати набуті здатності в професійну діяльність у майбутньому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, психолого-педагогічна компетентність майбутніх вихователів ЗДО охоплює:

1) обізнаність щодо індивідуальних особливостей кожного вихованця, їхніх здібностей, сильних сторін характеру, переваг та недоліків, які виявляються в прийнятті продуктивних стратегій індивідуального підходу в роботі з дошкільниками;

2) обізнаність у сфері процесів спілкування, що відбуваються в групі, з якою вихователь працює; процесів, що відбуваються всередині групи, якою мірою процеси спілкування сприяють або перешкоджають розвитку дитини;

3) обізнаність вихователя щодо оптимальних методів навчання, здатності до професійного самовдосконалення, а також сильних та слабких аспектів власної особистості і діяльності, усвідомлення того, що і як потрібно зробити щодо самого себе, щоб підвищити якість різних аспектів освітньої діяльності в ЗДО (навчальної, виховної, розвивальної).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці спеціальних навчально-методичних матеріалів, за допомогою яких можливе цілеспрямоване формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх педагогів дошкільної освіти в сучасних умовах.

Література

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання: монографія. Київ : Світоч, 2006. 304 с.
2. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект: монографія. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332 с.

3. Загородня Л. П., Титаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2010. 319 с.
4. Лазаренко Л. А. Психологическая компетентность педагога как фактор профессионализации. *Современные наукоёмкие технологии*. 2008. № 1. С. 67–68.
5. Лісова Н. І. Розвиток психолого-педагогічної компетентності молодих учителів у системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагог. і психол. проф. освіти АПН України. Київ, 2005. 20 с.
6. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2004. 456 с.

References

1. Byelyen'ka, H. V. (2006). *Vykhovatel' ditey doshkil'noho viku: stanovlennya fakhivtsya v umovakh navchannya*: monohrafiya [*Educator of preschool children: becoming a specialist in learning conditions*: monograph]. Kyiv: Svitoch (ukr).
2. Hura, O. I. (2006). *Psykhologo-pedahohichna kompetentnist' vykladacha vyshchoho navchal'noho zakladu: teoretyko-metodolohichnyy aspekt*: monohrafiya [Psychological-pedagogical competence of higher educational institution teacher: theoretical-methodological aspect: monograph]. Zaporizhzhya: Publishing House of Humanitarian University "Zaporizhzhya Institute of State and Municipal Administration" (ukr).
3. Zahorodnya, L. P., & Tytarenko, S. A. (2010). *Pedahohichna maystemist' vykhovatelya doshkil'noho zakladu: navchalnyi posibnyk* [*Pedagogical skills of a preschool teacher: tutorial*]. Sumyz; Universytetska knyha (ukr).
4. Lazarenko, L. A. (2008). Psikhologicheskaya kompetentnost pedagoga kak faktor professionalizatsii [Psychological competence of a teacher as a factor of professionalisation]. *Sovremennyye naukoymkiye tekhnologii*, 1, 67–68 (rus).
5. Lisova, N. I. (2005). *Rozvytok psykhologo-pedahohichnoyi kompetentnosti molodykh uchyteliv u systemi pislyadyplomnoyi osvity* [*Development of psychological and pedagogical competence of young teachers in the system of postgraduate education*] (Extended abstract of Candidate's Thesis in Pedagogy). Institute of Pedagogical and Psychological Professional Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine (ukr).
6. Ponimans'ka, T. I. (2004). *Doshkil'na pedahohika: navchalnyi posibnyk dlya studentiv vyshcheykh navchalnykh zakladiv* [*Preschool pedagogy: textbook for students of higher educational institutions*]. Kyiv: Akademydav (ukr).

К ВОПРОСУ О ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Т. В. Теличко

Статья посвящена формированию необходимых умений и навыков грамотного решения педагогических конфликтов и общей психолого-педагогической компетентности педагогов-воспитателей. Определены и охарактеризованы содержание, особенности и структура психолого-педагогической компетентности. Доказано, что психолого-педагогическая компетентность является одной из определяющих в структуре педагогической деятельности современных педагогов учреждений дошкольного образования и составляющей их профессиональной компетентности. Практика показывает, что необходимо расширить психолого-педагогическую подготовку воспитателей учреждений дошкольного образования. Молодой педагог должен уметь творчески сотрудничать с детьми, родителями и с коллегами; грамотно решать конфликтные ситуации. А для этого необходимо усвоить определенный уровень теоретических знаний и практических навыков поведения в конфликтных ситуациях, разработать необходимые рекомендации по предупреждению и разрешению конфликтных ситуаций, по формированию благоприятного морально-психологического климата.

Психолого-педагогическая компетентность предполагает согласованность между психологическими, педагогическими и методическими знаниями, практическими умениями и реальным поведением, которую педагог демонстрирует в процессе педагогического взаимодействия. Установлено, что будущие воспитатели учреждений дошкольного образования часто переживают ряд трудностей, связанных с применением достижений психологии в профессиональной практической деятельности. Отмечено, что в отборе содержания излагаемого, необходимо учитывать его научную и практическую ориентированность. Это дает студентам понимание практической ценности психологических знаний и возможностей их использования.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, будущие воспитатели, учреждения дошкольного образования, профессиональная подготовка, психолого-педагогическая компетентность.

TO THE PROBLEM OF THE PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION IN MODERN CONDITIONS

T. V. Telychko

The article is devoted to the formation of the necessary skills and abilities to competently solve pedagogical conflicts and the general psychological and pedagogical competence of educators. The content, features and structure of psychological and

pedagogical competence are determined and characterized. It has been proved that psychological and pedagogical competence is one of the determining factors in the structure of pedagogical activity of modern teachers of preschool education institutions and a component of their professional competence. Practice shows that it is necessary to expand the psychological and pedagogical training of preschool teachers. A young teacher should be able to creatively collaborate with children, parents and colleagues; competently resolve conflict situations. And for this it is necessary to master a certain level of theoretical knowledge and practical skills of behavior in conflict situations, to develop the necessary recommendations for the prevention and resolution of conflict situations, for the formation of a favorable moral and psychological climate.

Psychological and pedagogical competence implies consistency between psychological, pedagogical and methodological knowledge, practical skills and real behavior, which the teacher demonstrates in the process of pedagogical interaction. It has been established that future educators of preschool education institutions often experience a number of difficulties associated with the application of the achievements of psychology in professional practice. It is noted that in the selection of the content of what is presented, it is necessary to take into account its scientific and practical orientation. This gives students an understanding of the practical value of psychological knowledge and the possibilities of using it.

Key words: *Pedagogical activity, future educators, preschool education institutions, vocational training, psychological and pedagogical competence.*

Теличко Тетяна Віталіївна – викладач дошкільного відділення Гуманітарно-педагогічного коледжу Мукачівського державного університету (м. Мукачево, Україна). E-mail: tmyzuka@gmail.com

Теличко Татьяна Виталиевна – преподаватель дошкольного отделения Гуманитарно-педагогического колледжа Мукачевского государственного университета (г. Мукачево, Украина). E-mail: tmyzuka@gmail.com

Telychko Tetyana Vitaliyivna – Teacher of Preschool Department of Humanitarian-Pedagogical College of Mukachevo State Unaversity (Mukachevo, Ukraine). E-mail: tmyzuka@gmail.com